

tidsskrift.dk

Ada Bruhn Hoffmeyer: Middelalderens Tveæggede Sværd.
Udgivet af Tøjhusmuseet. København. 1954. I-II. 207 + 96
s.
samt planchebind LXII s. + Summary.

Historisk Tidsskrift, Bind 11. række, 4 (1953)

Link til pdf:

http://img.kb.dk/tidsskriftdk/pdf/hto/hto_11rk_0004-PDF/hto_11rk_0004_100044.pdf

Link til webside:

<http://tidsskrift.dk/visning.jsp?markup=&print=no&id=100044>

pdf genereret den : 28/5-2008

ret væsensforskellig, men muligt er det, at den særlige Karakter, Referaterne af Moderne fra 24. Januar til 21. Marts vitterlig har, kan bunde noget i, at de anvendte Forhandlingsformer dengang endnu mere svarede til en svunden Tids. Der kom, som naturligt var, stærkere Modsætninger frem indenfor Marts-Ministeriet. Men iøvrigt gik det heller ikke af uden Brydninger i Enevældens Tid. Hvad der imidlertid rummer betydelig Interesse er at følge, i hvilken Grad Bardenfleth forstaar at bevare Traditionen og A. V. Moltke at formidle Meningsforskellene under Overgangen til det, der alligevel maatte blive en ny Forvaltningsskik indenfor Statslivets mest centrale Organ.

Erik Møller.

Ada Bruhn Hoffmeyer: Middelalderens Tveæggede Sværd.
Udgivet af Tøjhusmuseet. København. 1954. I-II. 207 + 96 s.
samt planchebind LXII s. + Summary.

Den foreliggende publikasjon utgitt av Tøjhusmuseet har fått et meget vakkert utstyr. Ved et arkeologisk arbeid av denne art må forutsetningen være at forfatteren forstår å skape et samspill mellom den rene arkeologi og det skriftlige kildemateriale, men dette samspill mellom de to forskningsgrener har forfatteren ikke klart å gjennomføre. Forf. leker med sverd som en akrobat, men man savner den samme evne når det kreves kritisk vurdering av det historiske kildemateriale. I sitt arbeid (s. 13) sier dr. Hoffmeyer at det er hensikten «at give en fremstilling av det egentlige middelaldersværds historie og udvikling først og fremst i Danmark fra ca. 1100 til 1500», og dette må sies å være gjennomført. Men å skape et kulturbilde er ikke dr. Hoffmeyers sak.

Man kan også spørre om det er absolutt nødvendig at doktoravhandlinger om arkeologiske emner skal være så kjedelige at de bare kan leses av fagfolk? Er det ikke mulig å blåse litt liv i stoffet? I en liten oppsats av Harry Fett, «Et brev om en kobberplate» i festskriftet til Johan Bogh 1918, tar Fett oss med ut på Övregaten i Bergen for å snakke med de gamle gullsmeder «som bor i hus med jordgulv av hensyn til brannfaren» og likefrem diskuterer teknikk med de gamle mestre. Noe likende kan faktisk gjøres for sverdenes vedkommende. Hvis man bruker de norske takstforordninger og Magnus Lagaböters Byordning som finnes i hans Bylov — kan man se klassifisert arbeidsdelingen mellom de forskjellige arter av våpensmeder. (Norges Gamle Love II, s. 216). Her kan en likefrem høre lyden av platemestrenes hammre og høre sverdslipernes gnissing med sine bryner.

Og går vi så videre til Erik Magnussons Retterbot om Handel og Taxter i Bergen (Norges Gl. Love III, s. 14—15), hvor både jernsmeder og slipere omtales, vil vi kunne gjøre viktige observasjoner. Jernsmedene skal lage stålhue, buløkse og spyd, men sverd omtales ikke — rimeligvis fordi sverdene for en stor del var innførte. — Sverdsliperne skulle pusse sverdene og lage skjeder av nautskinn til disse. De utstyrte videre stålhuene med lær og vokset lærret. Og her hører vi også om skjoldmakere som skulle lage korsskjold og buklare. Det siste er et våpen som vi senere skal oppta diskusjon om. Her skal det bare slås fast at forfatteren ikke har utnyttet det lovstoff som faktisk finnes til belysning av sverdets betydning i de nordiske land. I kapitlet om «Indskrifter og Smedestempler», II, s. 67) omtales ganske visst i notene Magnus Lagaböters Landslov III, II om kontrollstempling av skjolde og Bjarköyretten kap. 80.21, hvori merke på sverd-klinger omtales (II, s. 67). Endelig har jeg notert meg at i det krigshistoriske avsnitt (i notene II, s. 78) omtales en merkelig lov som forfatteren kaller for «Magnus Lagaböters Gulatingslov». Er dette en trykkfeil eller en virkelig misforståelse?

La oss nå vende tilbake til spørsmålet om hvordan en slik bok som den foreliggende bør legges an rent redaksjonelt. Målet har jo vært å skape en håndbok for de kulturhistoriske museer, hvorved man i en fart kan orientere seg om et nyervervet sverd fra middelalderen. Dette mål er nådd. Boken vil komme til å fylle sin plass og bli til uvurderlig hjelp for alle interesserte. Det vil komme til å gå med dette arbeid som med dr. Jan Petersens verk «De norske Vikingesverd», som få har lest i sammenheng, men som likevel er så oppslitt av å brukes til katalogisering ved museene at man kan se at det har gjort god nytte for seg.

Men, så kommer innvendingene, og de er mange. Et gammelt ord sier at «Lærdommen tilhører forskeren ikke verket». Målet er altså klare å behandle et stort stoff så lekende lett at leseren tar imot det hele som en «gave» som ikke krever noe arbeid. Dette er ikke lykkes ved dette arbeid. At forf. er meget kyndig er lett å se. — Hun har ganske visst ikke selv vært i krig — men hun kan vurdere et våpen selv om det ikke skjer slik som i gamle dager da en bredöks i 1350 var verd like meget som en ku. Men selv om man har en følelse av at det nesten ikke finnes et sverd fra middelalderen i europeiske eller amerikanske samlinger som dr. Hoffmeyer ikke har holdt i hånden, kunne man ha ønsket en sterkere avgrensning av materialet. Slik som verket foreligger i dag ser man nesten ikke skogen for bare sverd. Hertil kommer at boken som helhet er blitt unødvendig tung å lese. For det

förste savner man bittert et sak- og navneregister, og dette savn vil bli større for hvert år boken vil bli brukt. Dernest vil jeg ikke unnlate å gjøre oppmerksom på at det er litt av et arbeid å lese denne typologiske grammatik over middelalderens sverd, særlig fordi man må slå opp på tre steder (notene, katalogen og plansjene pluss endelig litteraturfortegnelsen), for å kunne gjøre seg fortløpelig med stoffet. Når det ikke er nyttet tekstfigurer, så forstår jeg at dette skyldes hensynet til kunsttrykkipapiret, og bildene er jo også blitt førsteklasses. Men mon det ikke her hadde vært bedre å ha hatt notene i teksten. Viktigere er det å gjøre oppmerksom på at det i arbeidet ikke er trukket skarpe grenser mellom vesentlig og uvesentlig. Beskrivelsene er ofte altfor utførlige og gjentakelsene mangfoldige. Jeg er iallfall sikker på at jeg minst tre ganger har lest om kong Hans »at han var så beskjedne, at han bare brukte en simpel dansk kårde laget av en hjemlig sverdfeger«.

Dr. Hoffmeyer har hatt anledning til å foreta omfattende studiereiser både til europeiske og amerikanske museer og biblioteker. Resultatet er blant annet blitt et enestående kjennskap til våpenhistorisk litteratur. Med den store kyndighet som forfatteren på denne måte har ervervet, burde man ha kunnet vente en virkelig synthese. Men det har vi ikke fått.

La oss så ta fatt på det rent faglige stoff. Når målet er å samle seg om det nordiske, fortrinnsvis det danske sverd i middelalderen, synes det meg at det utenlandske parallellmateriale opptar en litt for bred plass. Det er blitt for meget dødstoff i boken — paralleller som ikke gjør annen nytte enn å bevise at forfatterens dateringer er riktige — er faktisk overflødige.

Man skal alltid måle seg med de største, og dr. Hoffmeyer burde, som trenet arkeolog tatt for seg Oscar Montelius: *Die Typologische Methode* (Stockholm 1903) og sett hvor elegant slikt kan gjøres. Man minnes med glede den nesten lekende diskusjon omkring emnet: »Was ist ein Fund«. Den rører ved noe sentralt som også har betydning for dette arbeid, fordi man ikke ved det middelalderske våpenmateriale har det faste kronologiske grunnlag å bygge på som gravfunnene gir ved sine funnkombinasjoner. Jan Petersens bok om »De norske Vikingesverd«, som i litterær henseende vel ikke kan sies å være forbilledlig, har det fortrinn fremfor nærværende arbeid, som ligger i selve materialet, at han på grunnlag av gravfunn og funnkombinasjonene har kunnet skape en fast kronologi.

Forf. har her vært i en meget vanskeligere stilling enn den norske vikingetidsforsker fordi materialet er så uensartet og delvis meget dårlig opplyst. Det middelalderske sverdmateriale er heller ikke på langt nær så rikt som det tilsynelatende ser ut. Mens vi fra vikingetiden, fra 800—1015 har over 2000 sverd bare fra Norge, er her et langt mindre europeisk materiale fordelt over 500 år, og meget av dette materialet er dårlig opplyst med hensyn til funnforholdene. Hertil kommer de store feilkilder som ligger i alt det tapte materiale, det som i tidens løp er forsvunnet på slagmarker, fjernet ved plyndringer eller likefrem rustet opp. Det bevarte materiale stammer hovedsakelig fra jord- og flodfunn, sjøer og myrer, borgruiner, kirker og graver, enkelte stykker er bevart i rustkamre, slott eller tøjhus. Hertil kommer kronings-sverd og magistratssverd bevart i skattkamre, slott, kirker eller rådhus, — men de er ofte blitt sterkt restaurert og er derved blitt mindre brukbare som kronologiske holdepunkter. Storparten av materialet er preget av en ensartethet som tyder på internasjonal opprinnelse. Bare mot middelalderens slutning viser det seg tendenser henimot et nasjonalt særpreg, — dette gjelder særlig for håndtakenes vedkommende. Først i 1400-årene er man istand til å lokalisere enkelte typer. Det må sies at forf.s iakttagelser på disse punkter er korrekte og gode. Det har ennvidere vært dr. Hoffmeyers mål å tilveiebringe en fast kronologi for såvidt som dette er mulig innenfor et så uensartet materiale. Dette er stort sett lyktes, og ikke minst i dette forhold ligger en av arbeidets blivende verdier for fremtidens forskning og museumsarbeid.

Når forf. sier at arbeidet bygger først og fremst på det i Danmark fundne materiale, så har dette sikkert vært hennes arbeidsprogram, men det er ikke lyktes henne å gjennomføre planen. Årsaken til dette er ganske sikkert den at verkets forfatter er blitt overveldet av det kolossale materiale som dog til hell for leseren er samlet i en egen katalog i bind II, s. 7—46. I denne forbindelse vil jeg også fremheve at det er lyktes forfatteren å fremlegge kronologiske fikspunkter for de fleste av de typer som er nevnt i avhandlingen. Men behandlingen av disse forskjellige typer er blitt altfor utførlig. Det gjelder i særlig grad gruppe III, s. 43—80 — iallt 37 sider, og gruppe IV, s. 81—98. Ser en på den arkeologiske litteratur som hittil foreligger om middelalderens tveeggede sverd i Norden, kan det bortsett fra arbeider av O. Blom (1867), Ebbe Hertzberg (Glossar) og B. Thordemann stort sett sies at forfatteren nesten er begynt sitt arbeid på bar bakke.

Det viktigste og blivende resultat av forfatterens arbeid er

imidlertid påvisningen av at sverdet som våpen i middelalderen har hatt en langt mindre betydning enn man før antok. Dets betydning for krigskunstens utvikling har i virkeligheten vært temmelig sekundær. Det var særlig i vikingetiden at det har vært et ledende kampvåpen. Men likevel spilte øksen en større rolle enn forfatteren synes å tro. Vi kan her nøyes med å minne om Lindisfarne-relieffet fra 700-årene.

Forfatterens klassifisering av sitt materiale skiller mellom det romanske og etter-romanske sverd, fra 1100—1350 på den ene side og det gotiske sverd fra 1350—1550 på den annen, er riktig i kronologisk henseende. Betegnelsene romansk og gotisk er likevel mindre gode. Av og til har jeg også en følelse av at enkelte av forfatterens hovedgrupper griper over i hverandre. Dr. Hoffmeyer har på en fortjenstfull måte trukket inn paralleller fra billedkunsten, men gjør samtidig oppmerksom på at man i de gamle verksteder må regne med en viss konservatisme som endog omfatter gravsteiner og bronsegravplater. Gravmonumentenes sverd og rustninger kan ofte være betydelig eldre enn selve gravsteinen.

Sverdene fra keltertiden og romertiden i Norden er så gjennomarbeidet, at på dette felt har forf. ikke kunnet gi oss noe nytt. Merovingertiden i Norden har forf. forsømt totalt, og det samme gjelder våpenutviklingen i Vest-Norge i perioden 500—800. I Bergens Museums Årbok 1916—17 (Hist. Antikv. Rekke no. 2), har Haakon Shetelig behandlet utviklingen av det sene folkevandrings-tids våpen, særlig balanseforholdet mellom langt spyd og kort sverd, eller det omvendte. Shetelig påviser her det interessante forhold at det i bevæpningen alltid er et visst forhold mellom disse to våpens lengde og vekt. Av særlig interesse er det imidlertid at denne utvikling forløper parallelt i Vest-Norge og Nordvest-Frankrike, mens de tilsvarende våpentyper savnes fra Danmark fra merovingertiden, bortsett fra Bornholm. Det er uheldig, at Gutorm Gjessings store bok «Studier i norsk Merovingertid» (1937), hvor hele våpenmaterialet og ikke minst sverdene fra Norge fra 500—700-årene er behandlet, er fullstendig oversett av forfatteren. I dette arbeid er fremlagt en rekke nye synspunkter både når det gjelder kronologien og kulturforbindelsene, bl. a. forbindelsene mellom Norge og Sverige i merovingertiden.

Behandlingen av sverd materialet fra vikingetiden følger i hovedsaken de linjer som er trukket opp av dr. Jan Petersen, og bygger på hans og Wheelers kronologi. Det er bare to punkter

som jeg her ønsker å sette fingeren på. Forfatteren synes å undervurdere den kolossale jernproduksjon som ble utfoldet i Norge i vikingetiden. Denne fortsatte også ned i middelalderen, iallfall inntil den store mannedaunen. I 1350 hadde en bredöks etter et bevart norsk skifte en verdi av ett kyrslag. Men det samme kan ikke ha vært tilfelle i Norge i vikingetiden, selv om vi bare dømmer etter antallet av bevarte öksar. Den norske myrsmalmproduksjonen må ha gjort jernet relativt billig, og det er dette som forklarer den store rikdom på jernsaker i gravene fra vikingetiden. I motsetning hertil kan nevnes at et munnbit fra Karl den stores rike hadde samme verdi som en hest (Boissonade). Sett på bakgrunn av disse forhold er det liten grunn til, med dr. Hoffmeyer, å gjette på at klingeproduksjonen i Norge ikke har hatt noe stort omfang. For sikkerhets skyld har forfatteren uttalt seg på to steder om dette spørsmål. Først heter det på s. 33: «Sværdene med sølvindlagte ornamenter i Jellingestil må formodes at være montert herhjemme. Det samme er muligvis tilfældet med de «Jellingsværd» som er fundet i England. Klingerne er derimod som regel importvare. Fund af smedeverktøj viser at smedkunsten har været veludviklet, men fra Danmark savnes endnu beviser på at man har givet sig af med klingsmedning, selvom muligheden ikke kan udelukkes. Enæggede sværd har man ihvert fald i de foregående perioder fremstillet herhjemme». «Fra Norge», heter det så videre, «kender man vikingeklinger som synes at være forarbejdet på norsk grund. Undersøgelser af jernet, fund af smedjer og af verktøj synes at vise at klingsmedningen ikke har været ukendt, selvom det næppe har været nogen almindelig forekomst». Her er det i noten henvist til Hj. Falk: *Altn. Waffenkunde*, s. 38 ff. — men her må en huske på at Falk først og fremst var filolog og at hans arbeid ikke bygde direkte på det arkeologiske materiale. Og så får vi videre høre om Ulfberth-klingene og de sjeldne, innførte klinger, som omtales i forbindelse med fornemme folk.

På s. 127 kommer forfatteren igjen tilbake til det samme problem, og nevner da de interessante undersøkelser som Jan Petersen i sin tid lot foreta over kullstoffgehalten i norske våpen fra vikingetiden. Nå er forfatteren blitt forsiktigere, for nå heter det: «Selv om materialet er for spinkelt til at man endnu kan bygge noget herpå, synes det dog at vise, at man har smedet både klinger og fester i Norden, men man har tidligere importert såvel ferdige klinger som de uden feste». Og så forsøker forfatteren å stive av dette postulat ved å fortelle at i middelalderen var det slipernes arbeid å polere sverd, men det er nå først i 1200-årene at vi i de norske lovene finner noe om dette.

La oss nå holde oss til vikingetiden, og da blir det klart at av de 2000 bevarte sverd er det bare en forholdsvis beskjedne prosent som er innført. Så alminnelig er sverdene i våre graver fra vikingetiden, at forfatteren ville følt seg overbevist bare ved å håndtere disse stykker som er såvidt individuelt smidd, at de ikke kan sammenlignes med de samtidige fabrikkarbeider. Men, se dette kan bedre sees enn bevises og forklares.

Det må være grunn til å fremheve at når vi i et land med slike avstander som Norge har bevart over 2000 sverd fra vikingetiden, og det atskillig fra steder som selv i dag ligger avsides, så sier det seg selv at storparten av disse må være bondesmidd. Det må nødvendigvis være en forholdsvis liten prosent som er innført, og den prosenten er det nokså lett å skille ut. Av hjemlige sverdtyper har vi for eks. Jan Petersens A-B type, type H og M, som finnes i hundrevis og som må være hjemlige arbeider — hva enten de er laget av bondesmeder eller omreisende våpensmeder. — Da takstforordningen hvori sverdsliperne omtales, ble utformet i 1200-årene, sto vi overfor helt andre forhold, men selv i denne tiden er det mulighet for å påvise iallfall noen norsksmidde sverd. Før vi avslutter behandlingen av kapitlet om vikingetiden, må jeg ha lov til å ofre litt tid på det skjold som forfatteren på s. 14 kaller for «vikingetidens lille rundskjold». Fremstillingen på dette sted minner meg uvilkårlig om fiksérbilder, for jeg kan ikke se at dette skjold overhode har eksistert! Forf. kommer tilbake til dette lille rundskjold på s. 170, hvor det heter: «I Italien og Spanien brukte soldaterne den (langdolken) ofte i forbindelse med et lille rundskjold, en slags bukler, et afværgeskjold af samme type som det nordiske vikingeskjold». Det fremgår av litteraturfortegnelsen at dr. Hoffmeyer har brukt Nils Hellstens avhandling «Fäktning i Norden under Forntid och Medeltid», og at han har brakt forfatteren på limpinnen. Slår vi nå opp i Nicolaysens «Langskibet fra Gokstad» s. 62, vil vi snart konstatere at Gokstadskipet var «behængt med 32 ligestore cirkelrunde skjolde . . . Hvert skjold var 94 cm i tvermål og sammensatt i kant og forbundet ved en skjoldbule og en trestokk eller et håndtak.» Trestorten er gran og ikke lind. Rester av kantbeslag savnes, muligvis har kanten vært trukket med en brem av garvet skinn. Hellström sier at disse skjold var 6—8 cm tykke, — sikkert er det at de er meget tynne. Men et skjold som er 94 cm. i tverrmål, er ikke noe lite fekteskjold. Det er for stort og uhåndterlig, ja, likefrem ubrukelig til fektning, fordi det er alt for tynt. Haakon Shtelig har uttalt, og jeg tror det er riktig, at disse skjold overhovedet ikke er beregnet på nærkamp — de verner hverken mot sverd

eller øksehugg, dertil er de for tynne og for lette. Våre skjold har tjent som en paraply mot pilespisser — pilene gikk kanskje gjennom skjoldbrettet, men ikke skaftet.

Hva da med det lille rundskjold fra vikingetiden som forfatteren har akseptert og Niels E. Hellsten har konstruert i *Nordisk Kultur* (XII B 1944, s. 183—84). Det hviler på en skildring i *Njáls saga*, nedtegnet omkring 1300 — og der er det jo middelaldersk fektekunst, som skildres. Det skulle vel ikke være buklaren som har spøkt i forfatterens hjerne? Men den er jo tidligst fra slutten av 1100-årene. Dr. Hoffmeyers store forgjenger, artillerioffiseren Otto Blom har jo også sysslet sig med buklaren. I sin kjente avhandling «Om Kongespeilets Affattelsestid» (*Aarbøger* 1867, s. 88), sier han uttrykkelig at «det var et rundt lille skjold som førtes med venstre hånd og derfor kun bruktes i kamper til fots og til sjøs.» Det er omtalt både i *Kongespeilet*, i *retterböter* og *Hirdskrá*, og Hjalmar Falk har s. 133 ff. i sitt arbeid redegjort for det hele materiale. Her kan vi passende minne om den skjønne skildring i *Fornminna saga* kap. IX 352, hvor hertug Skule, har søkt tilflukt i Helgeseter kloster. Da han tilslutt går ut våpenløs for å overgi seg til sine fiender, holder han en buklari foran sitt ansikt for at huggene ikke skal ramme ham der.

Men hvor er så det lille rundskjold fra vikingetiden?

Da den norske storbonden Eirik Bukk på Finnen på Voss døde i 1349 eller 1350, — antagelig under pesten i 1349 — ble hans løsøre den 6. august 1350 taksert og fordelt mellom arvingene (*Dipl. Norv.* I, s. 253). Her kan vi se hele hans våpenutstyr, og det var ikke ubetydelig: seks breidøkser, hver verd en ku, syv spyd for halvtredje kyrlag, seks sverd og ein mækir (skarpt våpen) og et skjold tillike for seks kyrlag, et skjold «firir sik firir kyrlag» jtem skjold, buklare, en gl. platerustning, seks stålhuer og en jernhatt og en lukket hjelm for en laupa o. s. v. — Jeg nøyes med dette ene eksempel som er hentet fra en norsk kilde, som jeg tilfeldigvis kjenner, men jeg føler meg overbevist om at det, så rikt som det danske brevstoff er, måtte være mulig å finne tilsvarende opplysninger i danske kilder fra middelalderen. Jeg bare nevner dette, fordi det er et karakteristisk eksempel på at forfatteren er utpreget fagspesialist. Likevel burde materialets historiske miljø ikke ha vært likegyldig for en middelalderarkeolog. Også alle de kuriøse navn på sverd som Hj. Falk har samlet i sin bok s. 47 burde ha vært undergitt en analyse. Hele den magiske side av sverdets historie er også forsømt.

I kap. III behandler forf. sverd med jordnøttformet knapp. Jeg har bare den innvending at jeg synes navnet er riktig kjedelig, men her har dr. Hoffmeyer lagt opplegget riktig an ved å skyte de daterende stykker i forgrunnen for derved å erverve kronologiske støttepunkter.

Gruppe III a-d er like ved å bli sprengt av materiale og den er derfor av forfatteren blitt sterkt oppdelt og de alt for mange eksempler gjør igjen lesningen og kontrollen besværlig, likedan er poengene i fremstillingen ofte utvisket. Et spørsmål er om man ikke ved en inntrengende analyse skulle ha kunnet finne fram til en nærmere bestemmelse av de sverd som skyldes nordisk produksjon. Hvis en arkeologisk undersøkelse ikke skulle kunne føre fram, måtte det vel ha vært mulig med støtte i Tøjhusmuseet og Carlsbergfondet å få foretatt en kjemisk undersøkelse av kullstoffgehalten i noen av de mange sverd i nordiske museer, og sammenlignet prøvene med materialet fra borgfunn, hjemlige öksar o. s. v.? Etter et løselig skjønn må atskillige av de sverd som er gjengitt på pl. X, XII og XIII, altså gruppe III a-c, være hjemlige arbeider, men bevises kan det ikke. Kronologisk ligger denne gruppe fast og greit an. Allerede på Bayeux-tapetet forekommer sverd med skiveformet knapp sammen med vikingesverd av Jan Petersens X-type. (Laking I, s. 35, 36 og 40). Fra middelalderen er de tidligst daterte eksemplarer fra tiden omkring 1150—1200 (s. 40), og gruppe III som helhet fortsetter sitt liv helt ned til år 1500. Ved gruppe III b, sverd med flat skiveformet knapp og buet parerstang, ville jeg ha skjöv et riksklenodiet i forgrunnen. Med riksklenodiet mener jeg selvfølgelig Erik Menveds gravplate i Ringsted fra ca. 1319 (avb. Beckett II pl. 257). Meget senere enn kongens dødsår kan gravplaten jo ikke være. Gjengivelsen av sverdet viser samtidens praktsverd — med dets runde og flate knapp med riksvåpenet. Med rette poengterer forf. at det ikke er noe dansk eller tysk sverd som her er gjengitt. Det er den karakteristiske vesteuropeiske sverdtype fra 1300-årene som vi står overfor, og som bl. a. kjennes fra engelske gravplater. Tidligere annså man Erik Menveds gravplate for å være et flamsk arbeid. Senere har man forsökt å henhöre den til Lübeck, sier forfatteren, men det anføres ingen henvisninger for denne påstand. Hovedsaken er at dette stykke danner et sikkert holdepunkt for sverdformens alder, langt bedre enn Blakerstolens bilder, hvis sverdknapper er sterkt utvisket. Viktig er også et sverd i Musée de l'Arme i Paris, et i New York og særlig et sverd

i Madrid som er smykket med en innskrift i gotiske minuskler, hvorved sverdet blir tidfestet til omkring 1300. Det er riktig som forfatteren fremhever på s. 49 at gruppe III a-b i virkeligheten er to typer, hvorav gruppe III a peker tilbake mot de sene vikingesverd, mens stykkene med svakt nedadbøyd underhjalte peker fremover og kjennes både fra 1200- og 1300-årene.

Gruppe III c deler forfatteren opp i to avdelinger, en eldre gruppe, 1150—1350, og den yngre gruppe fra 1350—1500. Det er mulig grensene for hovedskillet bør settes noe tidligere, men det skal jeg ikke feste meg ved. At sverdets forandring henger sammen med en ny taktikk og det forhold at rustningen blir bedre, er noe man lenge har visst. Fra Danmark alene kjennes 30 sverd av denne type, og de danske sverd burde derfor vært underkastet en grundigere analyse enn den rent katalogmessige. Men man savner ofte overblikket — og begrensningens kunst, det som Chr. Krogh kalte for tilskjæringen av motivet.

Et stykke som pl. XIV c er som kronologisk kilde mere verd enn alle de andre sverd på samme plansje. Det er funnet ved floden Ollen i Oldenburg, nær landsbyen Harmenthausen, hvor det i 1224 sto et slag mellom en tysk «korsridderhær» og et bondeoppbud fra Steding ved Alternach. Sverdets innskrift er blitt behandlet av Paul Post i *Zeitschr. f. Hist. Waffenkunde* I, s. 220 — og dette sverds datering synes å være fastlagt. Forfatteren poengterer da også dette på s. 53, men jeg ville ha foretrukket å innlede kapitlet med dette viktige stykke. Til sammenligning kan fremheves det franske sverd fra chateau Gaillard, hvis datering også er fastlagt til tiden før 1234. I det hele må man si at dr. Hoffmeyers behandling av gruppe III c.s aldersforhold, s. 52—64, er et solid og godt stykke arbeid.

Det romanske sverds siste fase 1300—1350, er kronologisk fastlagt ved det s. k. Betzimatssverd, oppkalt etter finnestedet. Karakteristisk for disse sverd er knappens skarpe profilering og dype hulkeil. Pl. XVI a er her en ledeform — karakteristisk for det fullt utviklede romanske sverd. Det ble funnet i 1941 ved Betzimat i Schweiz. Straks etter opptakelsen ble det satt i forbindelse med de historiske begivenheter: kampene ved Grunau den 21. sept. 1337, og derved får vi en tidfestelse. Detaljene vil sees av forfatterens fremstilling s. 57 ff.

De eldre sverd er jo huggklinger eller en kombinert hugg- og stötklinge.

Utviklingen av stötsverdet — eller det etterromanske sverd — er omtalt s. 58 ff. Som alt nevnt blir sverdet lengere og slankere fordi rustningene — som det gjelder å trenge inn i — jo blir

bedre. Sverdenes håndtak blir også lengere i 1300-årenes annen halvdel, halvannenhåndssverdet, i 1400-årene tohåndssverdet. En viktig ledetype her er et praktsverd med Habsburgernes løve på knappen, mens klingen er en slank stötklinge med hulslipning. Dateringen synes å være fastlagt av forf. s. 61. Mens det hittil har vært sverdknappen som har vært forf.s typologiske ledeform, gjør hun på s. 61 som en digresjon, et brudd på dette prinsipp og bruker klingene som dateringsgrunnlag for pl. XX b. Det skyldes at klingene ved denne type har en viss likhet med de s. k. Sempacher-klinger pl. XXX d-e som er kronologisk fastlagt fordi de har tilhørt ridderne fra slaget ved Sempach i 1386. Dette er fullt forståelig, men det står litt i motstrid med det kronologisk-typologiske prinsipp som dr. Hoffmeyer slår fast i innledningen s. 16, hvor det heter at «basis for sverdenes typologi og kronologiske plasering og festets utseende og proposjoner, men riktig nok med støtte i klingens form og størrelse» (s. 16).

Forfatteren har all mulig ære av å ha trukket inn det arabiske materiale i sin fremstilling, både fordi det sikkert er nytt for de fleste nordiske lesere, og fordi det gir utmerkede historiske bidrag til en fast typologisk kronologi (s. 62—63.) Sverdet fra Töjhusmuseet i Alexandria fra 1360-årene er jo forøvrig på klingens utstyrt med en innskrift som ville være av verdi ved ethvert museum. Det står: «Den som legger hånd på sverdet for at fjerne det vil blive behandlet som en forbryder». Det sverd det her er tale om, pl. XIX c, er nå i New York, men er opprinnelig kommet fra arsenalet i Alexandria. På klingens står likefrem navnet på den emir Hans Eksellense Al-Salfi-al osv. som i året 769 (dvs. 1367/68) skjenket sverdet til «den store våpenhall» som han lot innrette i den velbefestede grenseby Alexandria. Sverdet antas å være tatt fra franskmennene under beleiringen i 1365, og er anbragt i våpenhallens minnehall til personlig forherligelse av den nevnte emir. Viktigere for oss er det imidlertid at det danner et kronologisk fast punkt og at vi på denne måte kan få sikkert tidfestet en hel rekke lösgjengere (pl. XVIII—XXI).

Kapitlet «Gruppe III c i billedkunsten», omfatter mange ganske visst morsomme iakttagelser, men det burde ha vært innarbeidet under våpengruppene når disse er så sterkt differensiert. Derimot synes jeg forfatteren har forsømt seg alvorlig ved iallfall ikke å prøve å skaffe oss noe billedstoff her. For ikke å øke utgiftene, kunne enkelte av duplikatene av sverdene vært uteladt — det er så alt for mange bilder av de samme typer.

Gruppe III d deles også i to avdelinger, først det romanske, senere det etter-romanske sverd, begge med profilert knapp og

buet parerstang. Et utmerket kronologisk fikspunkt danner det sverd som er funnet i domkirken i Speyer og som tilskrives kong Albrecht II av Österrike, konge 1298, som ble myrdet i 1308 og begravet i domkirken i 1309 (katalogen s. 30 nr. 80 avb. Zeitschrift VIII s. 360). En nærmere redegjørelse for funnforholdene har forf. gitt på s. 70 i sitt arbeid. Det skal her bare fremheves at vi her har et utmerket eksempel på forf.s evne til å tilrettelegge et fast kronologisk grunnlag for sine typologiske studier.

Ved den neste serie, det etter-romanske sverd, synes materialet fra Alexandria atter å tre støttende til for dateringen (s. 72,) likesom Friedrich den stridbares kursverd fra ca. 1425 (avb. pl. XXVI a) synes å avgi et fast kronologisk holdepunkt.

Mot det kunsthistoriske avsnitt «gruppe III d i billedkunsten» kan rettes de samme indvendinger som mot behandlingen av den foregående gruppe, men likevel må det med full honnør sies at forf. på disse få sidene, 76—80, har samlet et rikt stoff av iakttagelser som vil komme andre til nytte.

Gruppe IV a-c. Når forf. deler sitt materiale i to og kaller det henholdsvis for romanske og gotiske sverd, så synes jeg ikke disse betegnelser er særlig gode. Det er for eks. ikke noe «gotisk» stilpreg over den gruppe vi nå skal ta for oss, ut over at klingene er slank og spiss. Gruppe IV's kronologiske forutsetninger er fastslått ved de to sverd av Sempacher-typen som nå finnes i museet i Aarau og som henholdsvis har tilhørt Friedrich von Tarent og Friedrich von Greifenstein (pl. XXX d-e). Begge deltok på Österrikes side i slaget ved Sempach og falt i kampen i 1386. Tilsvarende sverd kjennes fra en gravstein i Thurgau. De to sverd må oppfattes som kronologisk bindende. Typen kjennes forøvrig fra Tyskland og England (pl. XXXI a-c). Samtlige sverd har pæreformet knapp. Også fra Danmark er typen kjent både i form av sverd og i gjengivelse på et kalkmaleri i Reerslev kirke (Broby-Johansen, s. 84). Vi står her overfor en syd-europeisk sverdtype som har vært særlig alminnelig i Syd-Tyskland, mens man i England har foretrukket underhjalte eller parerstenger med nedadbøyde ender (Ashdown, s. 190 fig. 239—240) (1397 og 1801). Med full rett slutter forf. at de eksemplarer som finnes i Danmark er kommet fra Syd-Europa. Gruppe IV b, svarer i hovedsaken til Sempachersverdet, men atskiller seg ved parerstangens form. Forskjellen er her så liten at jeg ville ha foretrukket å regne de to typer som en. På pl. XXXII f og pl. XXXIII finner man en del sverd med fiskehaleformet knapp. Deriblandt hertug Christoffer av Bayerns sverd som burde ha fristet til en inntrengende kunsthistorisk analyse. Når man ser godt etter, finnes det

dog tillöp i katalogen s. 36 og i teksten s. 95. Ved gruppe IV d, sverd med oktogonal pæreknapp og stötklinge med langt klingebryst, möter vi atter et dansk riksklenodium, nemlig Christian I's sverd fra Roskilde domkirke, som forf. burde ha presentert på en ganske annerledes flott måte enn det her er skjedd. Forf. anbringer Christian I's sverd i en typeserie på pl. XXXVI fig. c. Det er så enkelt og borgerlig, men er det ikke for beskjedent? Det er likevel et stykke som rører ved dansk rikshistorie. Det er jo forøvrig et morsomt sammentreff at samme sverdtype går igjen på et annet dansk riksklenodium, nemlig Bernt Notkes alterskap i Aarhus domkirke, oppstilt i 1479.

Dateringen av sverdene fra senmiddelalderen trenger ikke noen kommentar fra min side for vi kommer til gruppe VI som settes til ca. 1480—1500. For det første tror jeg det er alt for snevert å la en sverdtype få en levetid på bare 20 år, og jeg kan ikke se at det foreligger sikkert bevis for når typen kommer i bruk. I Gerhard Schönings »Reise gjennom Gudbrandsdalen fra 1775« (Hamar (1926), s. 197) er et par slike sverd fra storgårder i Gudbrandsdalen gjengitt i tegning. Selvsagt var sverdene da blitt slektsklenodier, men de har nok vært i bruk i 1500-årene ut iallfall. Men det ser ut til at disse sverd har bragt forf. fra konseptene, fordi hennes knapp-system ikke lenger kan brukes. Det heter på s. 103: »Gruppen holdes sammen — ikke av knappens form — men av parerstangen. Medens knappen er forskjellig på nesten alle sverdene, snart den profilerte skive, snart den pæreformede, sfærisk eller mandarinformede, er parerstængerne utført af en tynd rund næsten ståltrådslignende jernstang, der er lagt i kringelform i enklere eller mer kompliserede vindinger og på kvartssiden ubehjælpelig snoet sammen«. Forf. innrømmer på s. 103 at dateringsgrunnlaget for disse sverd er meget spinkelt selv om alle er klar over at de tilhører senmiddelalderen. Av denne grunn burde grenselinjen ved år 1500 ikke vært trukket. Hertil kommer at forfatteren er inne på tanken om at disse sverd er utført av danske sverdfegere. Men mon forholdet ikke er det at klingene er innførte, mens de eiendommelige underhjalter kan være smidd enten av bondesmeder eller sverdfegere. I »Middelalderske Byfund« (Oslo, 1933, s. 282—284) har jeg meddelt en del opplysninger om slike sverd som forfatteren ikke kan sees å ha nyttiggjort seg. Det anføres bl. a. på s. 284 et sverd fra Fron i Gudbrandsdalen med Passauklinge og S-formet parerplate og sabelhåndtak. Det siste skulle tyde på at klingen har vært i bruk meget lenge etter at denne type var gått av bruk andre steder. Vi har altså her et eksempel på de vanskeligheter et reliktområde kan volde for kronologisk typeforskning.

Kapitlet om innskriftene, s. 109 ff. synes jeg stort sett ikke bringer noe nytt, bortsett fra innledningen s. 109—114.

Det kapitel som forfatteren beskjedent kaller »Ornamenter og toucherede merker«, ville jeg foretrekke å kalle »håndverks-historisk oversikt«. Dette er et nyttig og velskrevet avsnitt som bringer atskillig interessant stoff for dagen. Personlig skulle jeg tro at det skulle være mulig for forfatteren å få mere ut av det historiske kildemateriale fra Danmarks middelalder, særlig med hensyn til diplomene som forfatteren ikke kan sees å ha utnyttet.

Det er lykket forfatteren å skape en håndbok over »Middelalderens Tveæggede Sværd« av samme verdi som dr. Jan Petersens bok om »De norske Vikingesverd«. Når jeg sier dette, inneholder det både en vurdering og en kritikk, fordi begge arbeider er tunge å lese, men lettere å bruke.

Det er å ønske at forf. i kommende år må få muligheter for å fortsette sine våpenhistoriske studier.

Sigurd Grieg.

I tilslutning til dr. Sigurd Griegs almene anmeldelse af Ada Bruhn Hoffmeyers afhandling, Middelalderens tveæggede Sværd, skal her berøres et par punkter fra det afsluttende kapitel om »sværdet i den almindelige historiske sammenhæng og dets betydning for krigskunsten«. Dette syntetiske afsnit er en nyttig oversigt over middelalderens vaabenhistorie og krigskunst, der mest bygger paa de foreliggende fremstillinger, om end ikke uden en vis selvstændig udformning. Den organiske forbindelse med forf.s egen undersøgelse er svag, men hist og her trænger hendes egne vaabenarkæologiske resultater igennem som forfriskende indskud.

I

Et af de vigtigste af disse originale indslag angaar vurderingen af det ældste danske middelalderlige vaabenudstyr i forhold til det kontinentale. Det formuleres s. 158 i følgende kategoriske vendinger: »I henseende til udrustning adskiller Danmark sig ikke væsentligt fra udlandet«, tværtimod »fulgte vaabenudstyret stort set den mellemeuropæiske linie«, hvad der derefter eksemplificeres nærmere. Med sin overbevisende dokumentation er denne konstatering en betydelig landvinding for opfattelsen af ældre

dansk middelalder. Den er tillige et tungtvejende indlæg i debatten om, hvorvidt Valdemarstiden stod paa linie med samtidens kontinentale kultur, eller om den med Kr. Erslevs ord viste den »mest slaaende« lighed med de første karolinger — altsaa stod paa et væsentligt lavere og mere tilbageblevent trin.

Forf. har ikke evnet at forfølge denne problemstilling videre. For hende fremtræder de kontinentale jævngode danske vaaben snarest som en isoleret teknisk foreteelse, der staar i modsætning til hærorganisationen. Med henvisning til Jahns længst forældede krigshistorie fra 1825 og uden at distraheres af senere studier over nordisk ledingsvæsen hævdes nemlig, at »krigsvæsenet er i de nordiske lande organiseret paa en fra kontinentet forskellig maade«, nemlig i »den offensive ledingsflaade og det defensive landeværn«. Og andetsteds (s. 154 f.) slutter hun op bag Erslev og sammenligner det karolingiske krigsvæsen (med »den veludrustede ryttersoldat« overfor »den slet udrustede fodfolkssoldat«, bueskytten) med den hærordning, vi kender fra nordisk lovgivning i 13. aarh., hvor øksen er »den fattige soldats vigtigste vaaben, mens sværdet først er en pligt for« den mere velhavende¹. En kritisk analyse af de skriftlige kilder maa imidlertid give en ganske anden vurdering.

Den ældste litterære hovedkilde om dansk bevæbning i middelalderen er uden nogen tvivl Jyske lovs ledingsbestemmelser, især III 4. Den anføres nok af forf. (II s. 77 f. note 24), men citeres forkert og udnyttes lidet fyldestgørende. Hovedstedet lyder i moderne dansk gengivelse: »Hver styrismand skal have fuldt vaabenudstyr og desuden en armbrøst og tre tylvter pile og en mand, der kan skyde med den, hvis han ikke selv kan skyde. Og hver havnebonde, der er paa skibet, skal have skjold og de tre folkevaaben: sværd, kedelhat og spyd«.² Den danske lov kender altsaa ikke den fattige soldat uden sværd. De saakaldte folkevaabens tal og sammensætning varierer i de nordiske love, men i Sverige er sværdet kun erstattet af øksen i de nordligste, fx. Helsingeloven, der dog til gengæld kræver skjold og brynje eller panser, og i de norske love staar sværdet som alternativ til øksen³. Sværdet er altsaa det normale krav, mens øksen kun forekommer i egne, hvor det feudale rytteri aldrig vandt indpas.

¹ Forf.s anvendelse af ordet »skatteklasse« er anakronistisk.

² Danmarks gamle Landskabslove II, 361 f. i oversættelse efter Danmarks gamle Love III, 200.

³ Jfr. G. Hafström: *Ledung och Marklandsindelning* (1949), 41 ff. og *Edv. Bull: Leding* (1920), 20 og 29.

Kravet til vaaben er saaledes ganske anderledes omfattende, end forf. lader ane, og dertil kommer, at det aldeles ikke er med de nordiske folkevaaben, den feudale ridderhærs udstyr skal sammenlignes. Ved siden af det folkelige ledingsudbud omtaler Jyske lov nemlig et andet krigsinstrument med mere effektive vaaben. I samme note 24 anføres, at styresmanden »maatte eje brynje«, og efter sammenhængen kan det kun forstaas som et tillæg til de forud omtalte folkevaaben, hvortil skjoldet iøvrigt fejlagtigt henregnes. Men i virkeligheden kræves et ganske anderledes vaabenudstyr af styresmanden: ifølge Jyske lov III 3 skal han selv skaffe sig hest og brynje, mens III 4 føjer armbrøst m. m. til »fuldt vaabenudstyr« (*full mansz vapnæ*). Kravet om »fulde mandsvaaben« møder vi ligeledes i III 7, hvor det om »kongens og biskoppens mænd« hedder, at de »er pligtige at have fulde vaaben og drage i leding paa egen bekostning« ved hvert udbud, hvis de vil beholde deres skattefrihed. Det er herremands-hæren med den kvalificerede krigstjeneste. En nærmere definition af, hvad »fulde vaaben« var, findes hverken i Jyske lov eller andetsteds, men af udtrykkets anvendelse i andre forbindelser — naar fx. den samtidige bisp Gunnar af Viborg, der har været virksom ved formuleringen af Jyske lov, roses, fordi han udstyrede alle sine svende med »fulde vaaben og stridsheste« (*arma plena et dextrari*)¹ — fremgaar tydeligt, at der maa være tale om riddermæssigt udstyr i kontinental forstand.

Jyske lov fremstiller altsaa nok et dobbelt dansk krigsinstrument; det er dog ikke et defensivt landeværn ved siden af en offensiv ledingshær, men en riddermæssig, fortrinsvis bereden herremandshær ved siden af et moderniseret ledingsudbud, der foruden de tre gamle folkevaaben var udstyret med skjolde for den enkelte og med armbrøst for skibet.

Imidlertid var udviklingen skredet yderligere frem end det fremgaar af Jyske lov. Som navnlig Erik Arup og Sture Bolin² har vist, havde krigsledingen nemlig praktisk talt været ude af brug siden aartierne omkring aar 1200, da folkets personlige ledingspligt omformedes til skattepræstationer, først ledingsafløsning og siden ledingsskat, der benyttedes til at finansiere den riddermæssige hær. Det er denne stormændenes omorganiserede krigstjeneste, vi møder i den fornyede hirdlov, Vederloven,

¹ Vita Gunneri episcopi Vibergensis cap. X (Scriptores minores, ed. M. Cl. Gertz II, 275).

² Især Erik Arup, Leding og ledingsskat i det 13. aarhundrede (Hist. Tidskr. 8. r. V, (1914), 141 ff. og Sture Bolin: Ledung och Frälse (1934), 65 ff.

som Sven Aggesen tilskriver Absalon og Knud VI, og som den gamle Broderliste i Kong Valdemars Jordebog antagelig er udtryk for¹. Vederlovens kongelige hird af fornemme ryttere med pragtfulde guldsmykkede vaaben, der under den forældede betegnelse »thingmannalid« ogsaa nævnes i note 24, er den rette pendant til den europæiske ridderhær.

Hvornaar har saa dette feudale rytteri vundet indpas i Danmark? Forf. er ikke i tvivl; det sker »allerede i begyndelsen af 1100-tallet«, selv om det først fik »afgørende betydning« ved Fotevig 1134 og under borgerkrigene 1151 (s. 158). Overalt er Sakse kilden; han godtages uden forbehold, og desværre udnyttes han ikke helt korrekt. I virkeligheden er det først under borgerkrigen, at Sakse omtaler et egentligt dansk rytteri. Ved Fotevig er den rytterstyrke, der afgør kampen, lejet i Tyskland, mens Erik Emunes egen hær saavel som den kongelige var uden rytteri, og i slaget med venderne i 1113 var det ligeledes fremmed rytteri, der besejrede den danske fodfolkshær. Her nævner Sakse nok et dansk rytteri under grænsejarlen Eliv — dets svigten tilskriver Sakse den vendiske sejr; men selv om vi tillægger denne Sakses i sig selv meget tvivlsomme kampskildring vidneværdi, er det dog tvivlsomt, om der her tænkes på feudalt rytteri, mon der ikke snarere paa begge sider er tale om vikingetidens beredne kriger, som forf. omtaler s. 152. I det hele taget vil den moderne historiker ikke skænke stor tiltro til disse dramatiske skildringer af Sakse, men større værdi kan man tillægge hans generelle udtalelse i forbindelse med slaget 1113: »dengang kendte danerne nemlig endnu ikke til at have heste med paa ledingstog« (externas obequitando pugnas conficere noverant)². Det sikre i Sakses meddelelser bliver da hans erindring om en tid, hvor danskerne drog i kamp uden egentlig rytteri, og at han overalt tilskriver det feudale rytteri overlegenhed overfor fodfolket; endelig har vi ikke mulighed for at tidsfæste dets tilsynekomst i den danske hær for hans angivelse, nemlig ved midten af det 12. aarhundrede.

Med den her antydede tolkning af de skriftlige kilders vidnesbyrd faar vi den rette hærordning som pendant til vaabenarkeologens resultater. De strider ikke mod hinanden, men passer sammen som haand til handske. Samtidig faar vi ogsaa et yderst vigtigt vaabenhistorisk aspekt paa tidens politiske historie. Vikingehærene bukker under for den kontinentale ridderhær, der

¹ Jfr. Aksel E. Christensen: Kongemagt og Aristokrati (1945), 46 f., 49 f. og 61 f.

² Saxonis Gesta Danorum ed. J. Olrik & H. Ræder (1931), 343 og Jørgen Orlis oversættelse: Saksens Danesaga (III), 102.

ogsaa erobrer det militært tilbageblevne England i 1066. Danmark bevarer sin forældede militærordning og trænges snart haardt af den tyske konge eller kejser med hans effektive ridderhær. Siden kong Niels' sidste aar maa danske konger og kongesønner stadig hylde den tyske kejser som lensherre, og riget undgaar kun med nød og næppe at blive opslugt. Det er Valdemar I.s store fortjeneste, at han reorganiserer det danske krigsvæsen, saa det bliver jævnbryrdigt med det kontinentale. Det er denne nye riddermæssige hær, der betinger den politiske frigørelse og de paafølgende erobringer. Valdemar II.s mægtige doginfluerige er vel nok for en del politisk betinget af Tysklands svaghed, men det kunde umuligt være skabt af en primitiv og tilbagebleven hær; dertil krævedes ikke blot tidens bedste vaaben, men ogsaa en tidssvarende og effektiv hærorganisation, der forstod at udnytte dem.

II

Den ufuldstændige behandling af en anden vigtig vaabenhistorisk nordisk kilde, det norske *Kongespejlet* fra midten af 13. aarh., frister ogsaa til yderligere omtale og kommentar i forbindelse med dr. Bruhn Hoffmeyers arkæologiske resultater. Jeg skal i det følgende forsøge at udnytte det ud fra et par synspunkter, der dels fortsætter problemet fra det foregaaende om Nordens placering i forhold til kontinentet, og dels sætter et lille spørgsmaalstegn ved en af forf.s dateringer og anfægter hendes tese om sværdets underordnede rolle i den middelalderlige vaabenhistorie.

Forf. har indrammet sin afhandling med følgende citat fra *Kongespejlet*: »Det skal du ogsaa tilvisse tage dig iagt for, at du ikke slipper dit spyd i fylkingen, med mindre du har to, ti bedre er ét spyd i kampen paa marken end to sværd til kamp»¹. Det er afhandlingens motto og slutordene i det engelske resumé, og det underbygger tesen om sværdet som et sekundært »hjælpe- og støttevaaben« (s. 14). Det vil sikkert være vanskeligt i hele den middelalderlige litteratur at finde et mere prægnant udtryk for bogens tese end dette isolerede citat. Men uheldigvis har det ikke almen gyldighed i *Kongespejlets* tekst. Det er revet ud af sin sammenhæng. Dette faderes raad til sønnen gælder kun kamp »i

¹ Konungs skuggsjá ed. Finnur Jónsson (1920—21), 153: »þat skall þú oc vist varaze at alldrigi later þú spíot þitt ífylkinghu laust næma þú hafir tvau, því at bætra er æitt spíot ífylkingu avælli en tvau sværd till bardaga«. Jfr. Finnur Jónssons oversættelse i *Kongespejlet* (1926), 101.

fylkingen», dvs. i slagopstillingen af fodfolk¹, men hverken kampen paa skib eller til hest, der omtales lige saa indgaaende. Tværtimod tildeler faderen sværdet en ganske anden rolle i rytterslaget. Her redegøres der først for hestens og krigerens pansring, og derefter hedder det straks: »To sværd maa man have, et hvormed han er omgjordet, og et andet der hænger fra hans sadelbue, tilligemed en god brynjekniv (*brynknifr*)»². Først derefter nævnes den tunge hjælm, det hvasse glavind (lansen) og eventuelt hornbue eller armbrøst. Kongespejlets forfatter udtrykker saaledes tydeligt som sin opfattelse, at sværdet har været et lige saa vigtigt vaaben for ryttersoldaten som spydet for fodfolket og søkrigeren.

Kongespejlet staar ikke alene med dette syn. Atter og atter fremtræder sværdet som et yndet og vigtigt vaaben i de middelalderlige kampskildringer, her i Norden ved siden af Sakse især i skjaldekvad og sagaer. Næppe nogen anden forfatter skildrer samspillet og konkurrencen mellem de forskellige vaaben mere indgaaende end Joinville i kroniken om Ludvig den Hellige, skrevet omkr. aar 1300. Her gøres kapløbet mellem riddernes pansring og armbrøstboltens gennemslagskraft levende. Kombinationen af rytteri og fodfolk fremstilles som den mest effektive kampform; lanse og armbrøst er vel nok oftest omtalt og højest vurderet, men i nærkampen er sværdet det foretrukne. Den rene ridderkamp havde endnu ikke mistet sin anseelse som den fornemste kampform; »og det maa I vide, at det var en saare skøn vaabenkamp, for ingen skød med bue eller armbrøst, men det var en kamp med kølle og sværd», hedder det begejstret ved en særlig lejlighed» (kap. 229). Sværdet griber man ogsaa til, naar det gælder; da kong Ludvig ilede sin trængte broder til undsætning, fremhæves det udtrykkeligt, at han sporede sin hest og for frem »med sværd i haand» (kap. 267). En slaaende parallel hertil anfører dr. Bruhn Hoffmeyer selv i skildringen af slaget ved Lincoln 1141 (s. 157), idet den originale kilde dog langt stærkere understreger forskellen mellem sværdet som Stephan af Blois' naturlige kampvaaben og den »danske økse» (dvs. vikingeøkse), han siden greb, da sværdet brast.

Særlig interesse knytter der sig til Joinvilles skildring af en selvoplevet episode (kap. 221). Han havde rendt sin lanse gennem en tyrk, men blev i det samme selv ramt af en tyrkisk lanse mellem skuldrene, saa hans hoved sank forover mod hesten. »Jeg klemtes saa haardt — fortæller han videre — at jeg ikke magtede

¹ Oversættelsen af »ifylkingu« i afhandlingens engelske resumé med »at war« er upræcis.

² Konungs skuggsjá, 156 f. og Kongespejlet, 103 f.

at drage mit sværd, som jeg havde i bæltet, men drog saa det sværd, som hang paa min hest», og med det huggedes tyrkens lanse over. — Lad det hele være pral fra Joinvilles side. Sikkert er det dog, at han som en ganske selvfølgelig sag omtaler nøjagtig de samme to sværd som i Kongespejlet. Sværdet ved bæltet og sværdet i sadelbuen forekommer ogsaa andetsteds og synes saaledes at have været sædvanligt riddermæssigt udstyr i 13. aarh.

Men naar det forholder sig saaledes, maa det siges, at forf. har reduceret sværdets rolle for stærkt. Navnlig maa der protesteres mod formuleringen s. 166, hvor det hævdes, at sværdet «ikke synes at høre med til det reglementerede krigsudstyr», men snarest «betragtedes som et nødvendigt tilbehør til dragten» for den frie mand. Det er en fortjeneste, at forf. har tildelt sværdet en beskeden betydning end hidtil gængs. Det er sikkert ogsaa rigtigt, at sværdet i flere henseender maa betegnes som et sekundært vaaben. Det træder i anden række i kampen, fordi det fulgte efter distancevaabnene, lansen saavel som skyde- og kastevaaben. Det er givetvis ogsaa sekundært i den forstand, at det var udviklingen indenfor andre vaabenformer, især dækvaaben og skydevaaben, der var bestemmende for sværdets omformning (jfr. s. 177) og afgørende for det, forf. kalder «revolutionen i krigskunsten» (s. 169). Men i nærkampen, der snarere maa karakteriseres som en regulær fase i kampen end som et simpelt «haandgemæng» (s. 157), har sværdet utvivlsomt gennem hele perioden været et førende vaaben, ogsaa i den egentlige riddertid, saaledes som det fremgaar af talrige skriftlige og billedlige fremstillinger.

En enkelthed i Kongespejlets karakteristik af ryttersoldatens udstyr fortjener endnu omtale. Det er brynjekniven, der vel maa identificeres med den dolk, der efter gængs terminologi kaldes misericordia. Denne spidsdolk lader forf. nok komme til syne i slutningen af 13. aarh., men lader den først fremtræde som reglementeret krigsudstyr i 14. aarhundrede, efter den saakaldte «revolution i krigskunsten», og da samtidig med stødsværdet «med den lange, slanke og stive klinge og den spidse od» (s. 170 og II s. 79 n. 67). Omtalen af den rolle, som de korte spidse stødsværd spillede i slaget ved Benevent i 1266, fremstilles som et sjældent tidligt tilfælde, «hvor sværdets betydning for kampens udfald er omtalt» (s. 171). Ægidius Romanus' rosende omtale af stødsværd omkr. 1282 opfattes som anbefaling af en nyhed, og anden omtale af spidse sværd og dolke før 1300 fremstilles som isolerede forekomster af en sydeuropæisk vaabenform, der først siden trænger igennem (s. 171 og II s. 80 n. 85 og 87).

Men nu møder vi i Kongespejlet brynjekniven som normalt

ridderudstyr endnu tidligere, senest o. 1260. Vidneværdien af denne kilde er vel nok ikke uomtvistelig. Men den taler dog stærkt for, at man i Norden stadig havde kendskab til samtidig kontinental krigskunst, navnlig hvis dette afsnit i lighed med fylkingskampen og søkampen skildrer aktuelle nordiske forhold og ikke er laan fra en europæisk haandbog i krigskunst. Samtidig rejser den spørgsmaalet, om ikke forf.s kronologi paa dette punkt maa tages op til fornyet prøvelse. I forbindelse med de øvrige vidnesbyrd forekommer det mig, at Kongespejlets udsagn taler stærkt for, at der i det mindste maa tildeles spidsvaabenets andel i den revolutionerende omformning af krigskunsten i det 14. aarh. en lang forberedelsesperiode langt tilbage i 13. aarh.

Aksel E. Christensen.

Chr. Axel Jensen: Danske adelige Gravsten fra Sengotikens og Renaissancens Tid. Studier over Værksteder og Kunstnere. I-II. 286 + 378 s. samt planchebind med 114 lustryktavler. København 1951-53.

Museumsinspektør Chr. Axel Jensen begyndte allerede som ung student før århundredskiftet, inspireret af I. B. Löfflers værker og Francis Becketts disputats, de undersøgelser over senmiddelalderens og renaissancens gravsten, der kom til at optage ham livet igennem. Det var også Francis Beckett, der ansporede den unge museumsmand til at foretage en systematisk gennemgang af materialet og i 1919 aftvang ham et løfte om at fuldføre det meget omfattende arbejde.

Chr. Axel Jensen havde alle forudsætninger herfor. En indtrængende forståelse af renaissancetidens kunst og stiludvikling, parret med en udpræget visuel hukommelse og en meget stor energi og grundighed. På sine talrige rejser i Nationalmuseets tjeneste skaffede han sig overblik over emnet, og allerede i løbet af 1920'erne var stort set hele materialet gennemgået og konklusionerne draget. Men det trak ud med udgivelsen. Mange andre opgaver trængte sig på, og forfatterens store forsigtighed og grundighed påbød ham stadig at prøve sine resultater og polere på udformningen. Chr. Axel Jensen låste dog ikke sine studier ned i skrivebordsskuffen. I adskillige artikler i Dansk Biografisk Leksikon, i Weilbachs kunstnerleksikon og i værket om Danmarks Kirker, som han selv var med til at skabe, delte han ud af sin rige viden. I Danmarks Billedhuggerkunst (1950) skrev han afsnittene om renaissance og brusk-